

Розділ 11. Статистика цін та інфляції

11. 1. Соціально-економічна сутність цін і задачі статистики

11. 2. Індексний метод в аналізі цін

11. 3. Напрями та система індексів вивчення інфляції

Результати навчання:

знання:

- визначати теоретичні засади та систему показників цін та інфляції;
- знаходити джерела інформації статистичного вивчення цін та інфляції;
- критично осмислювати напрями статистичного вивчення цін та інфляції;

уміння:

- проводити збір необхідної статистичної інформації;
- оцінювати та аналізувати тенденції зміни цін;
- формувати системи індексів для аналізу динаміки середнього рівня цін;
- використовувати теоретичні знання з практичною метою дослідження рівня інфляції;

комунікація:

- складання та презентація аналітичного огляду щодо оцінювання рівня та динаміки інфляційних процесів;

автономність і відповідальність:

- самостійно обирати методи дослідження та за їх допомогою аналізувати рівень та динаміку інфляційних процесів.

11.1. Соціально-економічна сутність цін і задачі статистики

Ціна – це невід'ємний складовий елемент ринкового механізму. Вона відображає споживчі властивості (корисність) товару, купівельну спроможність грошової одиниці, ступінь рідкості товару (співвідношення між його наявністю та потребою, попитом і пропозицією), характер та силу конкуренції, державного контролю й загальноекономічну кон'юнктуру ринку, психологію економічної поведінки суб'єктів ринкових відносин та інші суб'єктивні чинники (моду, смаки, традиції). Отже, ціна складається під впливом численних об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Статистика вивчає ціни на споживчі товари й тарифи на послуги, ціни на продукцію підприємств-виробників і ціни на покупку матеріалів у будівництві і т.і. При цьому предметом статичного вивчення цін і тарифів є аналіз зміни рівня цін у часі, вивчення їхньої структури, статистичний аналіз варіації цін і їх співвідношень, методи розрахунку й аналізу індексів цін та аналіз інфляції.

При статистичному вивченні ціни класифікують за різними ознаками (табл. 11.1):

Групування цін за класифікаційними ознаками

Класифікаційні ознаки	Види цін
Призначення товарів та послуг	ціни на матеріально-технічні ресурси; ціни на споживчі товари; тарифи на послуги виробничого призначення; тарифи на споживчі послуги населенню
Види діяльності	ціни на промислову продукцію; ціни на сільськогосподарську продукцію; ціни на будівельну продукцію; ціни в торгівлі; тарифи на послуги виробничого і невиробничого призначення
Сфери товарного обслуговування	фактичні відпускні ціни підприємств; закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію; договірні ціни; оптові ціни; роздрібні ціни; тарифи на послуги
Стадії продажу	ціна підприємства; ціна попиту; ринкова ціна; довідкові ціни; біржове котирування цін; ціни аукціонів; світові ціни; базові (публіковані) ціни; ціни в зовнішній торгівлі і ін.

СНС передбачає окреме вивчення цін виробників і покупців (кінцевих споживачів). Основна ціна – це ціна, що її одержує виробник за одиницю товару чи послуги, виключаючи будь-які податки на продукти, які підлягають сплаті, і включаючи субсидії на продукти (крім субсидій на імпорт).

Ціна виробника відбиває ринкову вартість випуску товарів і послуг, яка складається на підприємстві, яке виробляє продукцію або надає послуги. Вона утворюється з прямих витрат виробничого підприємства і проміжних його витрат, вимірюваних ним за цінами покупця (продукти короткострокового користування і послуги інших виробників, використовувані виробництвом, включаючи ремонт і обслуговування основних фондів; покупні науково-технічні розробки і дослідження, поточні витрати з купівлі та продажу землі і нематеріальних активів, фінансові вимоги тощо), прибутку виробника, а також сальдо непрямих податків за вирахуванням отриманих субсидій

Ціна покупця (кінцевого споживача) є ринковою вартістю товарів і послуг після доставки покупцеві. Вона дорівнює ціні виробника з додаванням до неї торгових і транспортних націнок, сплачених покупцем (рис. 11.1).

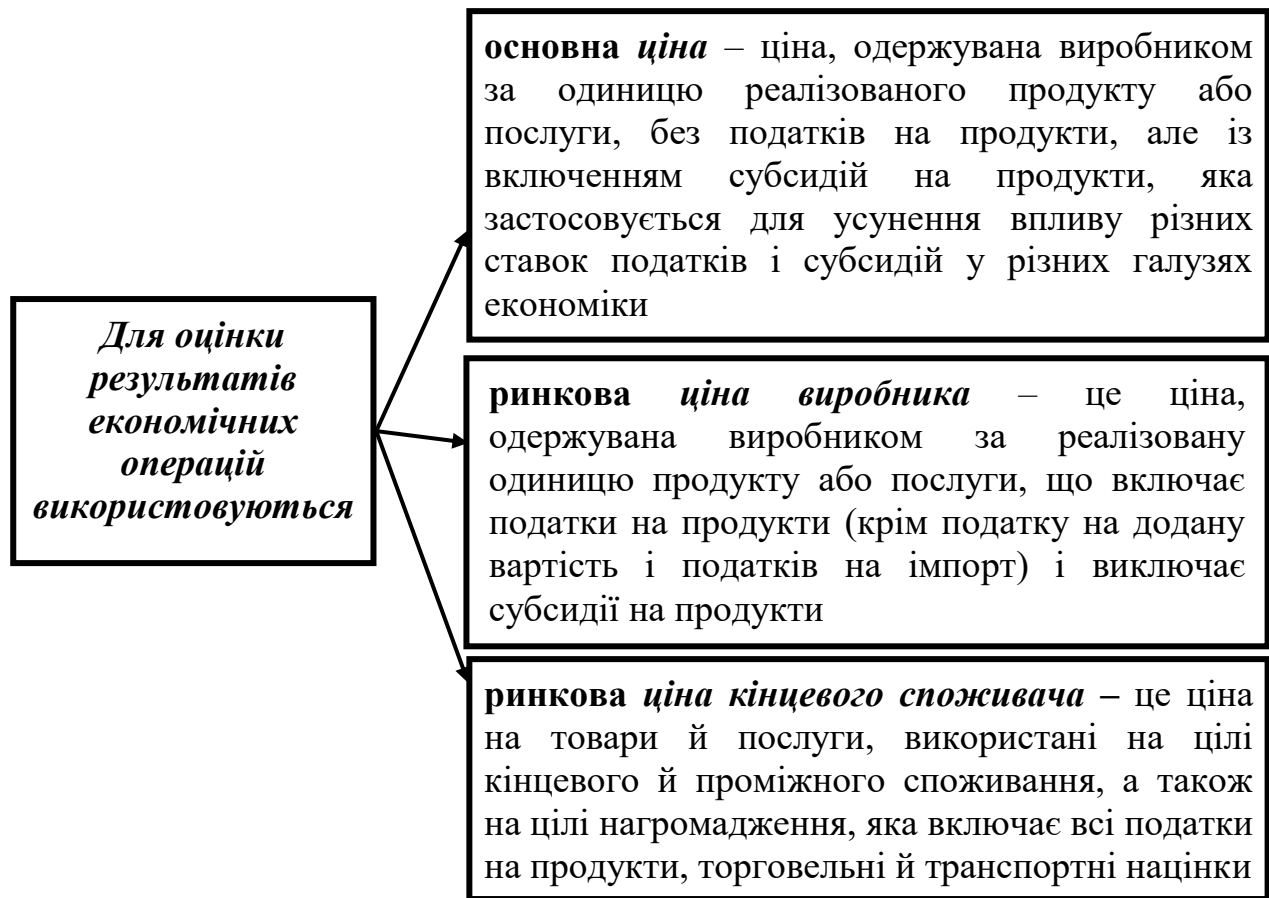

Рис. 11.1. Види цін для оцінки результатів економічних операцій

Ціна, як і гроші, є історичною категорією, що виникла і сформувалася в процесі зародження і розвитку обміну, і яка має свої функції у економічному житті суспільства та країни (рис.11.2).

Ціна як економічна категорія ринку виступає, з одного боку, як індикатор, що відображає кон'юнктуру та політику ринку (співвідношення між попитом і пропозицією, кредитно-фінансову ситуацію, ступінь конкурентності на ринку), а з другого як маркетинговий регулятор ринку, за допомогою якого впливають на попит і пропозицію, структуру та місткість ринку, на купівельну спроможність гривні, швидкість обороту товарних запасів.

Разом із тим ціна виступає інструментом утворення прибутку й управління ефективністю, чинником оподаткування, засобом впливу на інвестиційну політику та конкурентної боротьби, одним із найбільш вагомих чинників рівня життя населення.

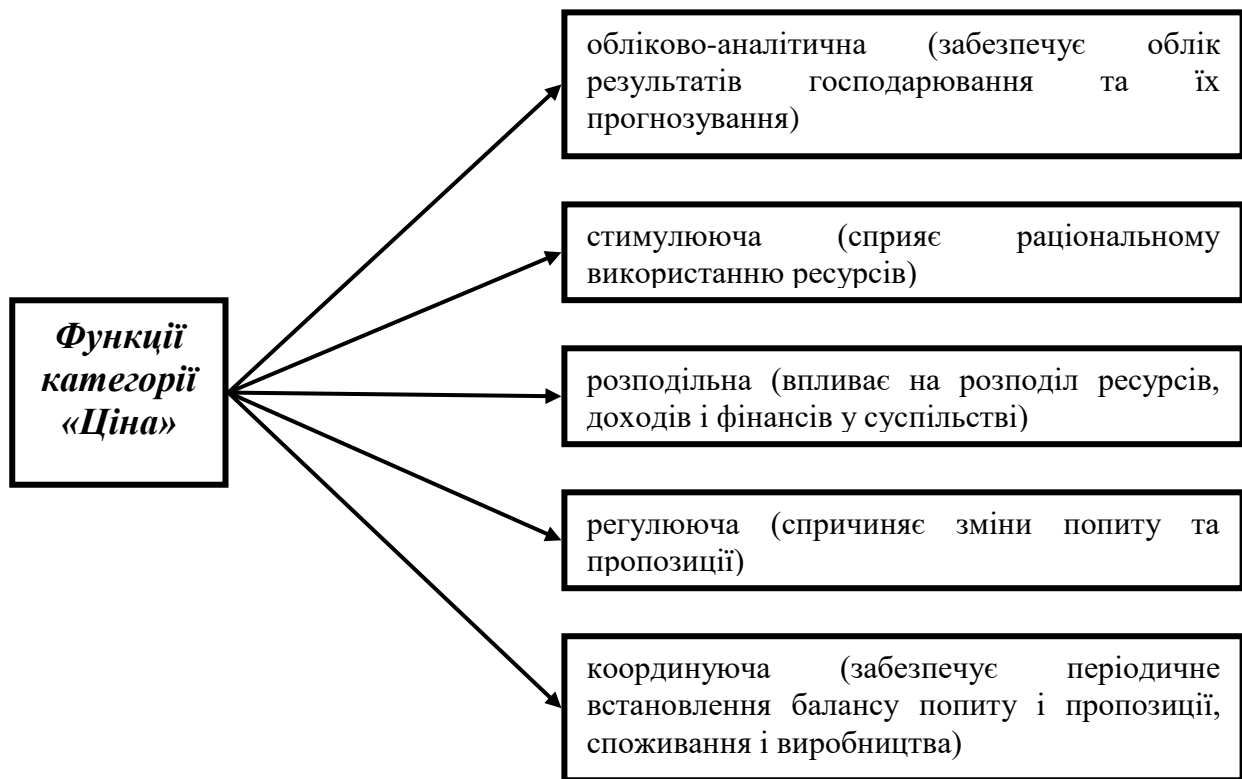

Рис. 11.2. Функції категорії «Ціна»

Основні завдання статистичного вивчення цін, представлені на рис. 11.3. Ці завдання в умовах ринкових відносин вирішуються з використанням особливих методик статистичного спостереження і досліджень, які враховують специфіку об'єкта, а також значимість і можливість подальшого використання отриманих результатів на міждержавному, загальнодержавному, місцевому, галузевому та інших господарсько-адміністративних рівнях

Окрім того, здобута інформація про ціни й тарифи широко використовується в маркетинговій діяльності, коли досліджується загальний стан товарного та фінансового ринків і окремих їх сегментів, вивчаються інвестиційна та страхова діяльність, виробниче, невиробниче та особисте споживання населення, подається загальна оцінка рівня життя, а також під час розгляду інших, не менш суттєвих питань економічної практики.

В Україні розроблено методологію спостереження за рівнем і динамікою цін і тарифів відповідно до досвіду провідних країн, які мають розвинену ринкову економіку, а також міжнародних статистичних організацій.

Основною формою статистичного спостереження за рівнем цін і тарифів підприємств та організацій є вибіркові обстеження, які мають регулярний характер і проводяться за стандартними наборами товарів-представників продукції для кожного виду економічної діяльності з вибіркового колу одиниць сукупності, які випускають близько 50% загального обсягу товарів у галузі .

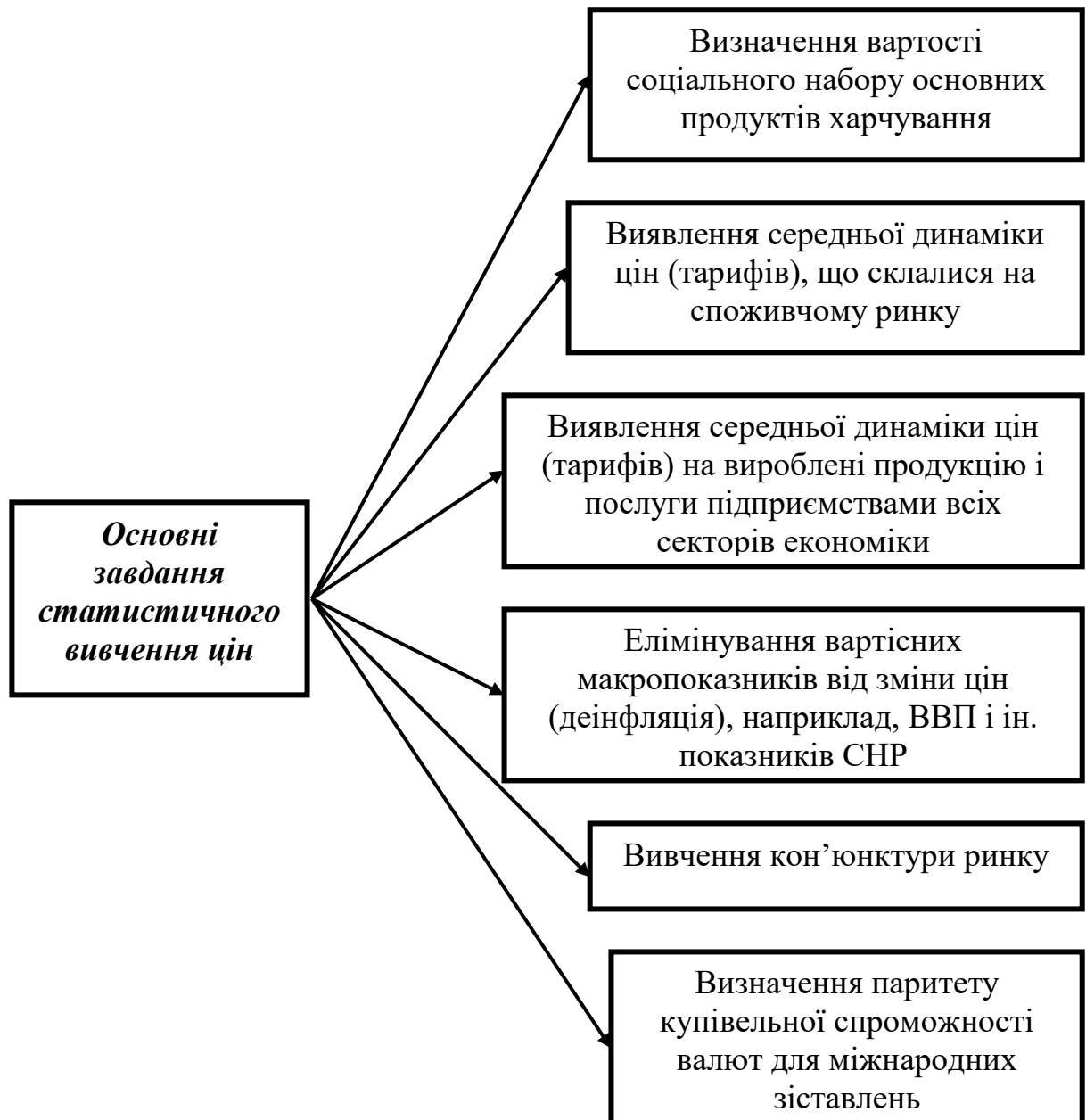

Рис. 11.3. Основні завдання статистичного вивчення цін

Таким чином, завдання статистики цін полягають в тому, щоб забезпечити державні, регіональні, наукові, комерційні, соціальні структури інформацією про ціни у виробничому й споживчому секторах економіки. Її показники допомагають досліджувати дію ринкового механізму на рівень життя населення, виробничу й фінансову діяльність; аналіз цін необхідний для маркетингових досліджень.

11.2. Індексний метод в аналізі цін

Динаміка цін в основному вивчається індексним методом. В цьому випадку використовуються такі види індексів: індивідуальні; загальні в агрегатній формі; середні з індивідуальних індексів; індекси середніх величин. На рис. 11.4 представлені індивідуальні ланцюгові та базисні індекси.

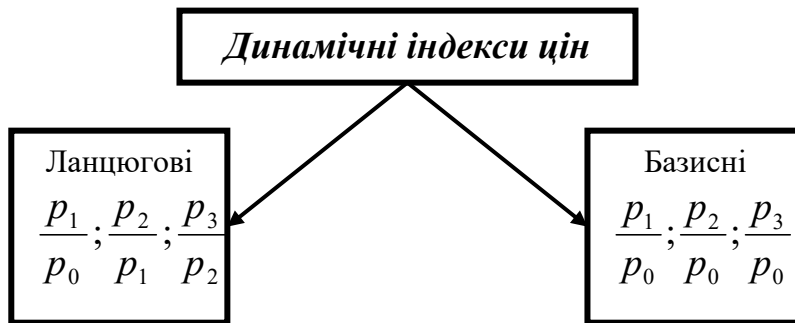

Рис. 11.4. Динамічні індекси цін

При дослідженні динаміки цін на різні продукти (послуги) одного чи декілька підприємств застосовують загальні індекси цін агрегатної форми (табл. 11.2). В залежності від вибору ваг звітного або поточного періодів використовують формули Пааше або Ласпейреса.

В загальному випадку індекс цін Пааше характеризує вплив зміни цін на вартість товарів, які реалізовано у звітному періоді, і застосовується у статистичній практиці при вивченні звітних даних, коли ціллю аналізу є оцінка зміни товарообороту в результатах зміни цін у звітному періоді. Індекс цін Ласпейреса показує вплив зміни цін на вартість товарів, які реалізовано у базисному періоді, і застосовується у прогнозуванні обсягу товарообороту у зв'язку з ймовірною зміною цін на товари в майбутньому періоді.

Різниця чисельника і знаменника загальних індексів цін Пааше або Ласпейреса показує економію грошових витрат (зі знаком «-») або додаткові витрати (знак «+») коштів за рахунок зміни в рівні цін.

Індекс Ласпейреса, как правило, больше, чем индекс Пааше. Эта систематическая зависимость двух индексов впервые была замечена американским ученым Гершенкроном и названа эффектом Гершенкрона. Однако в практическом использовании индекса цен желательно получить однозначное решение. Для этого применяют формулу "идеального" индекса И. Фишера. Для просторово-територіальних зіставлень використовують індекс цін Еджворта–Маршалла, а також його модифікацію з середніми величинами.

Отдать предпочтение одной формуле трудно: разные цели диктуют применение индексных форм, имеющих разный экономический смысл. Отказ от концепции единственного индекса цен в пользу концепции системы индексов позволяет дать обобщающую характеристику и оценку основных причин изменения цен.

Індекси цін, що використовуються в статистиці

Вид індексів	Розрахункові формули	
	Агрегатний індекс	Середній індекс із індивідуальних
1. Індекс цін з вагами звітного періоду (формула Пааше) (за нею ж розраховують втрати населення від зростання цін на товари та послуги)	$\frac{\sum_j p_{1j}q_{1j}}{\sum_j p_{0j}q_{1j}} \quad (11.1)$	$\frac{\sum_j p_{1j}q_{0j}}{\sum_j \frac{p_{1j}q_{1j}}{i_p}} \quad (11.2)$
2. Індекс цін з базисними вагами (формула Ласпейреса)	$\frac{\sum_j p_{1j}q_{0j}}{\sum_j p_{0j}q_{0j}} \quad (11.3)$	$\frac{\sum_j \frac{p_{1j}}{p_{0j}} p_{0j}q_{0j}}{\sum_j p_{0j}q_{0j}} \quad (11.4)$
3. Індекс Фішера		$\sqrt{\frac{\sum_j p_{1j}q_{1j}}{\sum_j p_{0j}q_{1j}} \cdot \frac{\sum_j p_{1j}q_{0j}}{\sum_j p_{0j}q_{0j}}} \quad (11.5)$
4. Індекс цін змінного складу	$\frac{\frac{\sum_j p_{1j}q_{1j}}{\sum_j q_{1j}}}{\frac{\sum_j p_{0j}q_{0j}}{\sum_j q_{0j}}} \quad (11.6)$	
5. Індекс цін для просторово-територіальних зіставлень (Еджворта–Маршалла)	$\frac{\sum_j p_{Aj}(q_{Aj} + q_{Bj})}{\sum_j p_{Bj}(q_{Aj} + q_{Bj})} \quad (11.7)$	
6. Метод стандартних вагів для індексів територіальних зіставлень (модифікація попереднього індексу)	$\frac{\sum_j p_{Aj} \frac{(q_{Aj} + q_{Bj})}{2}}{\sum_j p_{Bj} \frac{(q_{Aj} + q_{Bj})}{2}} \quad (11.8)$	
	де δ_1 – ціна товару (послуги) в поточному періоді; δ_0 – ціна товару (послуги) в базисному періоді; q_1 – кількість товару (послуги) в поточному періоді; q_0 – кількість товару (послуг), в базисному періоді	

Загальні індекси середніх величин використовують для аналізу зміни індексованої величини ціни та структурних зрушень на динаміку середньої ціни порівнюваних періодів. Для кількісного оцінювання впливу цих факторів застосовують систему індексів цін змінного, фіксованого складу та структурних зрушень (див. табл. 11.3).

Таблиця 11.3

Система індексів для аналізу динаміки середнього рівня цін

Показник	Методика розрахунку і зміст показника
Індекс змінного складу	<p>Характеризує зміну середніх цін під впливом цін окремих суб'єктів (p) і структури продажів (або споживання)</p> $I_p^- = \frac{\sum q_1 p_1}{\sum q_1} \cdot \frac{\sum q_0 p_0}{\sum q_0} = \frac{\sum d_1 p_1}{\sum d_1 p_0} \quad (11.9)$ <p>або $I_p^- = I_p^p \times I_p^{-\tilde{p}\delta\delta}$. (11.10)</p>
Індекс постійного складу	<p>Характеризує зміну середніх цін за рахунок зміни цін окремих суб'єктів споживчого ринку (p)</p> $I_p^{-p} = \frac{\sum q_1 p_1}{\sum q_1} \cdot \frac{\sum q_1 p_0}{\sum q_1} = \frac{\sum d_1 p_1}{\sum d_1 p_0} \quad (11.11)$
Індекс структурних зрушень	<p>Характеризує вплив структури продажів (d) на зміну середньої ціни</p> $I_p^{-\tilde{p}\delta\delta} = \frac{\sum q_1 p_0}{\sum q_1} \cdot \frac{\sum q_0 p_0}{\sum q_0} = \frac{\sum d_1 p_1}{\sum d_0 p_0} \quad (11.12)$ <p>де δ_1 – ціна товару (послуги) в поточному періоді; δ_0 – ціна товару (послуги) в базисному періоді; q_1 – кількість товару (послуги) в поточному періоді; q_0 – кількість товару (послуг), в базисному періоді</p>
Взаємозв'язок між індексами	$I_p^- = I_p^p \times I_p^{-\tilde{p}\delta\delta}. \quad (11.13)$

Таким чином, при вивченні динаміки середніх цін слід мати на увазі, що їх зміна може відображати не тільки зміни власне ціни, але й долю продажів конкретного товару на ринку.

11.3. Напрямі та система індексів вивчення інфляції

Таке явище, як підвищення загального рівня цін, що призводить до знецінення грошей, викликаного порушенням рівноваги між грошовою масою і

товарними запасами, в економічній теорії отримало назву – інфляція (див. рис. 11.5).

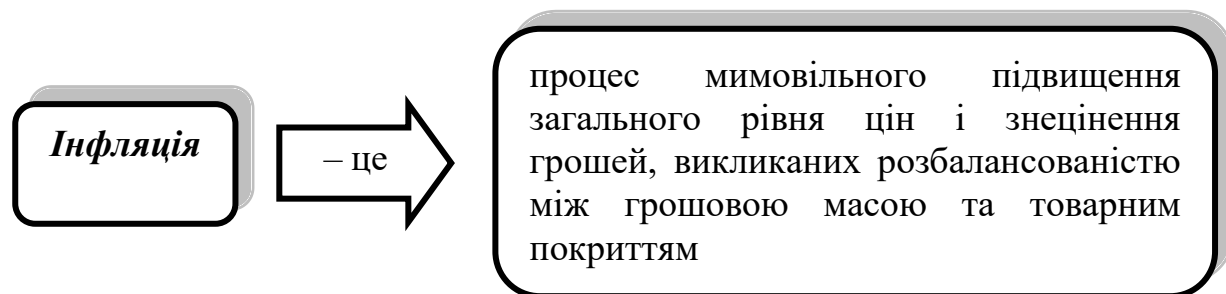

Рис. 11.5. Поняття інфляції

Актуальність і необхідність статистичного вивчення цін та інфляції зумовлена негативними соціальними наслідками; негативними наслідками для економічного зростання; негативним впливом на політичне середовище, на розвиток зовнішньоекономічних зв'язків та ін.

Залежно від причини розрізняють інфляцію попиту та інфляцію витрат. Інфляція попиту – це випуск грошей, не забезпечених товарами, але які здатні покривати дефіцит державного бюджету, зумовлюючи збільшення грошових доходів населення. Інфляція витрат – це зростання цін на сировину та інші фактори виробництва, зокрема й підвищення рівня заробітної плати. Для вимірювання інфляції попиту та інфляції витрат в Україні (як і в інших країнах) Держстат розраховує два найбільш поширених у світі показника інфляції:

– індекс споживчих цін (CPI – Consumer Price Index), який характеризує інфляцію попиту;

– індекс цін виробників (PPI – Producer Price Index), який характеризує інфляцію витрат.

Для аналізу інфляційних процесів використовують матеріали різних джерел. Баланс грошових доходів і видатків населення дає змогу визначити витрати на придбання товарів і послуг; про структуру споживчих видатків статистика дізнається із матеріалів обстежень, які проводяться регулярно; дані про грошову масу отримують від банків; про рівень цін на товари та послуги – з матеріалів вибіркового спостереження.

Розроблено також методика відбору товарів-представників та послуг-представників у виробничому і споживчому секторах економіки, за якими проводиться вибіркове спостереження на умовах репрезентативності сукупності базових підприємств. При такому спостереженні і зіставленні цін необхідно дотримуватися таких умов:

- поточна реєстрація цін має відбуватися на товари середньої якості (товари-представники) у відібраних підприємствах;

- реєстрація цін повинна проводитися в різні моменти часу, але місце і вид товару повинні бути зафіксовані.

Статистичне вивчення інфляції виконується за такими напрямками (табл. 11.4).

Напрями статистичного вивчення інфляції

Напрями вивчення	Зміст
За формами прояву	<ul style="list-style-type: none"> – цінова інфляція, що проявляється у вигляді зростання цін; – інфляція заощаджень, коли знецінення грошей проявляється у зростанні вимушених заощаджень при фіксованих державою цінах і доходах; – девальвація, за якої знецінення грошей проявляється у падінні їхнього курсу до іноземної валюти
За критерієм відкритості, який є децю спорідненим із формами прояву інфляції	<ul style="list-style-type: none"> – відкрита інфляція, що проявляється у вигляді зростання цін на товари і послуги; – прихована інфляція, яка проявляється у товарному дефіциті, спричиненому прагненням державних органів стримувати ціни
За темпами знецінення грошей	<ul style="list-style-type: none"> – повзуча інфляція, що характеризується плавним щорічним зростанням цін у межах до 10 %; у розвинутих країнах щорічне зростання цін на 3–4 % вважається фактором збалансування товарно-грошової маси і додатковим стимулом керованого зростання виробництва й вдосконалення його структури. – помірна (відкрита) інфляція, яка проявляється у прискоренні знецінення грошей у вигляді зростання цін до 20%; – галопуюча інфляція, коли зростання цін протягом року становить 20–100 %, для цього виду характерне стрибкоподібне, вкрай нерівномірне і непередбачуване зростання цін, яке не піддається регулюванню; – гіперінфляція, що характеризується надзвичайно високими темпами зростання цін — більше 100 % протягом року. Різновидом гіперінфляції є супергіперінфляція, коли середньомісячні темпи зростання цін перевищують 50 %
За факторами, що зумовлюють інфляційний процес	<ul style="list-style-type: none"> – інфляція витрат, яка характеризується зростанням заробітної плати, витрат на енергетичні та сировинні ресурси, падінням продуктивності праці, посиленням монополізації виробництва й ринку, зростанням у структурі виробництва галузей з уповільненими темпами підвищення продуктивності праці, з високою часткою витрат на заробітну плату та низькою часткою виробництва предметів споживання; – інфляція попиту, яка характеризується зростанням пропозиції грошей, і тому її ще називають монетарною інфляцією

На сьогоднішній день в Україні, як і у більшості країн, у статистичній практиці використовується така система індексів цін (табл.11.5):

Таблиця 11.5

Система індексів цін для вимірювання рівня та динаміки інфляційних процесів

Сектор	Індекси
Споживчий сектор	індекс споживчих цін (ІСЦ)
Виробничий сектор	– індекс цін на засоби виробництва (ІЦВ); – індекс цін на будівельно-монтажні роботи; – індекс тарифів на послуги пошти та зв'язку для підприємств, установ, організацій; – індекс тарифів на вантажні перевезення залізничним транспортом; – індекс тарифів на транспортування вантажів трубопроводами; – індекс цін реалізації сільськогосподарської продукції
Узагальнюючі показники	– дефлятор ВВП; – індекс купівельної спроможності

Індекс споживчих цін (ІСЦ) дозволяє оцінити рівень інфляції на споживчому ринку та характеризує зміни в часі загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання.

За змістом ІСЦ є показником зміни сукупної ціни певного набору товарів (послуг), які купує (отримує) населення. Оскільки ціни постійно змінюються під впливом цілої низки факторів, сукупна ціна цього набору також постійно змінюється у відповідності зі змінами цін його складових. Тобто ІСЦ є показником зміни сукупної ціни одного й того ж самого набору товарів та послуг у різні періоди. Сукупна вартість набору товарів та послуг у базисному періоді приймається за 100; зміни в наступні періоди виражаються у процентах до вартості у базисному періоді.

Індекс цін виробників (ІЦВ) характеризує зміну в часі загального рівня цін на засоби виробництва, які купують юридичні особи для виробничого споживання. Цей індекс відображає зростання оптових цін, темпи яких не завжди збігаються з темпами зростання роздрібних цін, за якими розраховується ІСЦ. ІЦВ є більш чутливим до зміни витрат на виробництво, ніж до зміни попиту, тому його часто використовують при характеристиці інфляції витрат, особливо коли зростання оптових цін відбувається в період, який передуює періоду зростанню роздрібних цін.

ІЦВ використовується при створенні інформаційної бази для прогнозування управління процесами ціноутворення в промисловості, перерахунку показників системи національних рахунків у постійні ціни та забезпечує можливість проведення міжнародних зіставлень.

Послідовність етапів побудови ІСЦ та ІЦВ в Україні представлена в табл. 11.6.

Етапи побудови індексу споживчих цін (ІСЦ) та індексу цін виробників (ІЦВ)
в Україні

Індекси	Етапи побудови
ІСЦ	<ul style="list-style-type: none"> – визначення регіонів та базових підприємств для реєстрації цін (тарифів); – формування споживчого набору товарів (послуг)-представників; – визначення порядку збирання інформації про ціни та тарифи (термін, періодичність, інструментарій); – визначення формули розрахунків; – формування бази зважування; – розрахунок середніх цін та індивідуальних індексів цін
ІЦВ	<ul style="list-style-type: none"> – відбір товарів (послуг)-представників; – відбір базових підприємств, на яких проводиться спостереження за цінами виробників; – визначення порядку збирання цінової інформації; – формування бази зважування; – визначення формули розрахунку ІЦВ; – розрахунки індивідуальних та зведених індексів цін

Узагальнюючими показниками для вимірювання рівня та динаміки інфляційних процесів є дефлятор ВВП та індекс купівельної спроможності, що входять до системи показників для аналізу інфляції (табл. 11.7).

Дефлятор – це коефіцієнт перетворення економічних показників, розрахованих у поточних цінах, у ціни порівнюваного (базового) періоду. Зміна показників обсягів вироблених товарів, виражених в грошових одиницях за певний період може зумовлюватися не лише зміною фізичних обсягів, а й зміною цін. Щоб елімінувати вплив цінової складової та отримати характеристику змін реальних обсягів виробництва, застосовують метод приведення економічних показників, розрахованих у поточних цінах, у постійні ціни. Типовим прикладом є дефлятування ВВП і встановлення реальної його величини.

Дефлятором ВВП називають індекс Пааше, обчислений для набору товарів та послуг, що входять до ВВП країн. Він обчислюється як відношення номінального ВВП (VVP_N) до реального ВВП (VVP_R).

Індекс споживчих цін (ІСЦ) відображає зростання роздрібних цін, а індекс цін виробників (ІЦВ) – зростання оптових цін і має більш обмежене застосування, ніж ІСЦ.

Система показників для аналізу інфляції

Індекси	Розрахункові формули
<p>Дефлятор ВВП оцінює ступінь інфляції по всій сукупності товарів і послуг, вироблених і спожитих в державі. (розраховують за формулою Пааше)</p>	$I = \frac{ВВП_N}{ВВП_R} = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum p_0 q_1}, \quad (11.13)$ <p>де p_1 – ціна товару (послуги) в поточному періоді; p_0 – ціна товару (послуги) в базисному періоді; q_1 – кількість товару (послуги) в поточному періоді; q_0 – кількість товару (послуг), в базисному періоді</p>
<p>Індекс споживчих цін (ІСЦ) виміряє інфляцію виключно споживчих товарів і послуг, що були придбані кінцевими покупцями. (розраховують за модифікованою формулою Ласпейреса).</p>	$I_{ic} = \frac{\sum \frac{p_n}{p_{n-1}} \cdot p_{n-1} \cdot q_0}{\sum p_0 q_0}, \quad (11.14) \text{ або } I_{ic} = \sum W_0 i_p, \quad (11.15)$ <p>де p_n – ціна товару (послуги) в поточному періоді; p_{n-1} – ціна товару (послуги) в базисному періоді; q_0 – кількість товару (послуг), спожитого в базисному періоді; $p_0 q_0$ – вартість спожитого товару (послуги) в базисному періоді; W_0 – питома вага витрат на товар (послугу) у базисному періоді</p>
<p>Індекс цін виробників (ІЦВ) виміряє інфляцію відносно товарів, які використовуються у виробництві у якості проміжного споживання. (розраховують за модифікованою формулою Ласпейреса).</p>	$I_{iv} = \frac{\sum \frac{p_n}{p_{n-1}} \cdot p_{n-1} \cdot q_0}{\sum p_0 q_0} \quad (11.16)$
<p>Індекс купівельної спроможності грошей виміряє інфляцію, показує на скільки % знецінилися гроші</p>	$I_{к.с.} = \frac{1}{ІСЦ} \quad (11.17)$
<p>Рівень інфляції (на основі співвідношення між товарною і грошовою масою)</p>	<p>Абсолютний $\Delta_{inf} = \Sigma M - \Sigma Q \quad (11.18)$ Відносний $d_{inf} = \frac{\Sigma M - \Sigma Q}{\Sigma Q}, \quad (11.19)$</p> <p>де ΣM – сума грошей в обігу (M_2 – обсяг грошової маси); ΣQ – сума, на яку вироблено товарів, виконано робіт, надано послуг (ВВП або ВНП)</p>
<p>Індекс інфляції оцінює рівень інфляції звітного року до рівня інфляції базисного року. Для визначення середнього індексу інфляції використовують середню геометричну з місячних індексів інфляції</p>	$I_{in} = \frac{\sum M_1 - \sum Q_1}{\sum M_1 - \sum Q_0} \quad (11.20)$ <p>де M_1, M_0 – сума грошей в обігу в поточному та базисному періодах; Q_1, Q_0 – сума, на яку вироблено товарів (робіт, послуг) в поточному та базисному періодах</p>

Однією із складових інфляції є не забезпечена відповідною кількістю товарів і послуг грошова маса. Величина грошової маси залежить від кількості грошей в обороті та швидкості їх обороту. Відносне збільшення грошової маси при сповільненні швидкості їх обороту може не призвести до інфляції. Як правило, не забезпечений товарами випуск грошей спонукає покупців до швидкої їх реалізації, що підвищує швидкість обороту грошей та посилює інфляцію.

Іншою складовою інфляції є величина товарної маси, яка залежить від її кількості та рівня цін на товари. Зростання середніх цін товарної маси залежить від розмірів зміни фізичного обсягу товарів, маси грошей в обороті та швидкості їх обороту.

Аналіз впливу інфляційних процесів на різні економічні показники здійснюють на різних рівнях: на національному (макро-) рівні, галузевих і на рівні окремих підприємств. Інфляційні процеси суттєво впливають на всі елементи витрат у виробництві продукції і послуг, однак вивчення їх впливу утруднено незбігом часу використання матеріальних ресурсів із часом їх придбання. Нейтралізувати вплив інфляційних процесів на більш важливі економічні показники практично неможливо. Однак їх вплив можна відчутно пом'якшити, якщо врахувати матеріали аналізу, закономірності та тенденції розвитку економічних явищ і процесів.

Узагальнені висновки

1. Ціна – це невід'ємний складовий елемент ринкового механізму. Вона відображає споживчі властивості (корисність) товару, купівельну спроможність грошової одиниці, ступінь рідкості товару (співвідношення між його наявністю та потребою, попитом і пропозицією), характер та силу конкуренції, державного контролю й загальноекономічну кон'юнктуру ринку, психологію економічної поведінки суб'єктів ринкових відносин та інші суб'єктивні чинники (моду, смаки, традиції).

2. В Україні розроблено методологію спостереження за рівнем і динамікою цін і тарифів відповідно до досвіду провідних країн, які мають розвинену ринкову економіку, а також міжнародних статистичних організацій. Основною формою статистичного спостереження за рівнем цін і тарифів підприємств та організацій є вибіркові обстеження, які мають регулярний характер і проводяться за стандартними наборами товарів-представників продукції для кожного виду економічної діяльності з вибіркового колу одиниць сукупності, які випускають близько 50% загального обсягу товарів у галузі .

3. Для аналізу інфляційних процесів використовують матеріали різних джерел. Баланс грошових доходів і видатків населення дає змогу визначити витрати на придбання товарів і послуг; про структуру споживчих видатків статистика дізнається із матеріалів обстежень, які проводяться регулярно; дані про грошову масу отримують від банків; про рівень цін на товари та послуги – з матеріалів вибірових спостережень.

4. Актуальність і необхідність статистичного вивчення цін та інфляції зумовлена негативними соціальними наслідками; негативними наслідками для економічного зростання; негативним впливом на політичне середовище, на розвиток зовнішньоекономічних зв'язків та ін.

5. При дослідженні динаміки цін на різні продукти (послуги) одного чи декілька підприємств застосовують загальні індекси цін агрегатної форми. Узагальнюючими показниками для вимірювання рівня та динаміки інфляційних процесів є дефлятор ВВП, індекс споживчих цін та індекс купівельної спроможності.

6. Аналіз впливу інфляційних процесів на різні економічні показники здійснюють на різних рівнях: на національному (макро-) рівні, галузевих і на рівні окремих підприємств. Нейтралізувати вплив інфляційних процесів на більш важливі економічні показники практично неможливо. Однак їх вплив можна відчутно пом'якшити, якщо врахувати матеріали аналізу, закономірності та тенденції розвитку економічних явищ і процесів.

Контрольні питання

1. Визначить роль, основні функції та види цін в умовах ринкової економіки. Які основні завдання статистичного вивчення цін?

2. Дайте визначення індексу цін. Які види індексів цін ви знаєте? Охарактеризуйте індекси цін змінного складу, фіксованого складу та індекс структурних зрушень.

3. Що означає термін «інфляція», назвіть основні показники (індекси), за допомогою яких вивчають інфляцію.

4. Охарактеризуйте порядок обчислення індексу споживчих цін та індексу цін виробників. Інтерпретуйте їхню аналітичну сутність.

5. Яким чином обчислюються узагальнюючі показники для вимірювання рівня та динаміки інфляційних процесів (індекс купівельної спроможності грошової одиниці і дефлятор ВВП)? Інтерпретуйте їхню аналітичну сутність.

Приклади розв'язання типових задач

Приклад. За даними про реалізацію сільськогосподарської продукції фермерським господарством «Іскра» за два періоди, що наведені в таблиці, необхідно проаналізувати зміну цін та обсягів реалізації окремих видів продукції, а також середню зміну цін та обсягів у звітному періоді в порівнянні з базисним на всю реалізовану продукцію:

Таблиця

Реалізація сільськогосподарської продукції фермерським господарством «Іскра» за два періоди

Продукт	Одиниця виміру	Базисний період		Звітний період	
		реалізовано	ціна за оди-	реалізовано	ціна за оди-

		q_0	ницю, грн p_0	q_1	ницю, грн p_1
Свинина	кг	2500	45	2500	50
Картопля	т	20	2000	40	2500
Молоко	л	150	4,0	100	4,5

Розв'язання

Необхідні розрахунки проведено за допомогою Microsoft Excel.

Зміну цін по кожному окремому продукту у звітному періоді в порівнянні з базисним визначимо, розрахувавши індивідуальні індекси цін:

а) свинина $i_p = \frac{50}{45} = 1,111$ (або 111,1 %);

б) картопля $i_p = \frac{2500}{2000} = 1,25$ (або 125 %);

в) молоко $i_p = \frac{4,5}{4,0} = 1,125$ (або 112,5 %).

Зміну обсягів реалізації по кожному окремому продукту у звітному періоді в порівнянні з базисним визначимо, розрахувавши індивідуальні індекси обсягу:

а) свинина $i_p = \frac{2500}{2500} = 1,000$ (або 100,0 %);

б) картопля $i_p = \frac{40}{20} = 2,000$ (або 200,0 %);

в) молоко $i_p = \frac{100}{150} = 0,667$ (або 66,7 %).

Для подальшого аналізу розрахуємо вартість товарів базисного й звітного періодів (див. розрахункову таблицю).

Розрахункова таблиця

Продукт	Одиниця виміру	Вартість товарів базисного періоду, грн		Вартість товарів звітного періоду, грн	
		у базисних цінах p_0q_0	у звітних цінах p_1q_0	у базисних цінах p_0q_1	у звітних цінах p_1q_1
Свинина	кг	112500	125000	112500	125000
Картопля	т	40000	50000	80000	100000
Молоко	л	600	675	400	450
Разом	—	153100	175675	192900	225450

Щоб визначити, як у середньому змінилися ціни на всі продукти (або яка середня величина зміни цін на всі продукти), розрахуємо зведений (загальний) індекс цін у формі агрегатного індексу за формулою Ласпейреса (I_p^L) й за

формулою Пааше I_p^{II} :

$$I_p^{\ddot{E}} = \frac{\sum p_1 q_0}{\sum p_0 q_0} = \frac{175675}{153100} = 1,147 \text{ (або 114,7 \%);}$$
$$I_p^{\dot{i}} = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum p_0 q_1} = \frac{225450}{192900} = 1,169 \text{ (або 116,9 \%)}.$$

Таким чином, за наведеною групою продуктів на основі формули Ласпейреса ціни виросли в середньому на 14,7 %, а на основі формули Пааше – на 16,9 %. Спостерігається розбіжність на 2,2 процентних пункту.

На рівні дослідження окремого господарства (або сукупності господарств) перевагу варто віддати індексу Пааше, оскільки він показує реальну зміну вартості продукції, реалізованої в звітному періоді, за рахунок зміни цін.

У цьому індексі чисельник $\sum p_1 q_1$ – реальна величина, фактичний виторг, отриманий від реалізації продукції у звітному періоді, а знаменник $\sum p_0 q_1$ – умовна величина, що показує, який був би виторг, якби продукція звітного періоду продавалася за базисними цінами.

Різниця між ними, тобто $\sum p_1 q_1 - \sum p_0 q_1 = 225450 - 192900 = 32550$ грн, показує в цьому випадку, який прибуток додатково одержало фермерське господарство при реалізації продукції у звітному періоді за рахунок зростання цін.

У формулі індексу цін Ласпейреса в знаменнику є реальний виторг (вартість) від реалізації в базисному періоді $\sum p_0 q_0$, а в чисельнику – умовна величина $\sum p_1 q_0$, що характеризує, який був би виторг від реалізації продукції базисного періоду за цінами звітного періоду.

Різниця $\sum p_1 q_0 - \sum p_0 q_0$ практично не представляє інтересу, тому що ця величина занадто умовна: вона показує, наскільки змінився б виторг (вартість) у минулому (базисному) періоді, якби базисна продукція була реалізована за поточними (звітними) цінами.

Крім того, при розрахунку індексу цін за формулою Пааше легко погоджуються зміни трьох взаємозалежних показників: вартості (виторгу), обсягу реалізації й цін. Так, згідно вихідним даним індекс вартості продукції

$$I_{pq} = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum p_0 q_0} = \frac{225450}{153100} = 1,473 \text{ (або 147,3 \%),}$$

тобто вартість продукції (виторг від продажу) у звітному періоді збільшилася на 47,3 %, що склало в абсолютному вираженні

$$\sum p_1 q_1 - \sum p_0 q_0 = 225450 - 153100 = 72350 \text{ (грн).}$$

Індекс фізичного обсягу реалізації дорівнює:

$$I_q = \frac{\sum p_0 q_1}{\sum p_0 q_0} = \frac{192900}{153100} = 1,260 \text{ (або 126,0 \%)}.$$

В абсолютному вираженні збільшення вартості продукції за рахунок зміни обсягу реалізації склало

$$\sum p_0 q_1 - \sum p_0 q_0 = 192900 - 153100 = 39800 \text{ (грн).}$$

Таким чином, виконується співвідношення індексів (відносної зміни показників):

$$I_{pq} = I_p \cdot I_q; \quad 1,473 = 1,169 \cdot 1,260,$$

а також абсолютних змін:

$$\begin{aligned} \sum p_1 q_1 - \sum p_0 q_0 &= (\sum p_1 q_1 - \sum p_0 q_1) + (\sum p_0 q_1 - \sum p_0 q_0); \\ 72350 &= 32550 + 39800, \end{aligned}$$

тобто загальна зміна вартості продукції дорівнює сумі приростів за рахунок зміни цін і за рахунок зміни обсягу.

Тести для самоконтролю (дайте всі вірні відповіді)

11.1. Для оцінки результатів економічних операцій використовуються:

- 1) основна ціна;
- 2) ринкова ціна виробника;
- 3) ринкова ціна кінцевого споживача;
- 4) стимулююча ціна.

11.2. Яким чином розраховується агрегатний індекс цін за формулою Ласпейреса?

$$\begin{array}{ll} 1) \frac{\sum p_1 q_1}{\sum p_0 q_1}, & 3) \frac{\sum p_A (q_A + q_B)}{\sum p_B (q_A + q_B)}; \\ 2) \frac{\sum p_1 q_0}{\sum p_0 q_0}, & 4) \sqrt{\frac{\sum p_1 q_1}{\sum p_0 q_1} \times \frac{\sum p_1 q_0}{\sum p_0 q_0}}. \end{array}$$

11.3. За темпами знецінення грошей розрізняють такі види інфляції:

- 1) цінова інфляція, девальвація та інфляція заощаджень;
- 2) повзуча, помірна, галопуюча інфляція та гіперінфляція;
- 3) інфляція витрат та інфляція попиту;
- 4) інфляція доходів та інфляція пропозиції.

11.4. Згідно з рекомендаціями Міжнародної організації праці перегляд споживчого набору слід здійснювати:

- 1) один раз на три роки;
- 2) один раз на десять років;
- 3) один раз на п'ять років;
- 4) один раз на вісім років.

11.5. Дефлятор ВВП обчислюється за формулою:

- 1) агрегатного індекса Ласпейреса;
- 2) агрегатного індекса Пааше;
- 3) агрегатного індекса Фішера;
- 4) агрегатного індекса Еджуорта-Маршалла.

11.6. В Україні індекс споживчих цін обчислюється на основі:

- 1) формули Пааше;
- 2) модифікованої формули Пааше;
- 3) формули Ласпейреса;
- 4) модифікованої формули Ласпейреса.

11.7. В Україні індекс цін виробників обчислюється на основі:

- 1) модифікованої формули Пааше;
- 2) формули Ласпейреса;
- 3) модифікованої формули Ласпейреса;
- 4) формули Фішера.

11.8. Індекс споживчих цін дозволяє оцінити:

- 1) рівень загальної інфляції;
- 2) зміну вартості товарів та послуг для населення;
- 3) рівень інфляції на споживчому ринку;
- 4) рівень інвестиційних витрат домогосподарств.

11.9. Індекс-дефлятор ВВП дозволяє оцінити:

- 1) рівень загальної інфляції;
- 2) зміну вартості товарів та послуг для населення;
- 3) рівень інфляції на споживчому ринку;
- 4) зміну рівня витрат домогосподарств, які не належать до споживчих.

11.10. Який вид середньої застосовують при розрахунку середнього індексу інфляції?

- A) середня арифметична;
- B) середня арифметична зважена;
- C) середня геометрична;
- D) середня гармонійна зважена.

Задачі для самостійного розв'язання

11.1. Маємо наступні дані про продаж товарів:

Товар	Од. вимірю-	Базисний період		Звітний період	
		Ціна за одиницю,	Обсяг реалізації	Ціна за одиницю,	Обсяг реалізації

	вання	тис. грн.	, тис. од.	тис. грн.	, тис. од.
Товар А	кг	1,24	890	1.36	780
Товар Б	л	2,15	568	2,23	510

Визначити:

– індивідуальні індекси цін, фізичного обсягу та товарообороту (виручки від реалізації товарів);

– загальний індекс товарообороту;

– агрегатний індекс фізичного обсягу;

– агрегатний індекс цін;

– абсолютні прирости обсягу товарообороту внаслідок зміни обсягів продажу, цін та спільної дії двох факторів.

Продемонструйте взаємозв'язок між загальними індексами та абсолютними приростами товарообороту. Зробити висновки.

11.2. Маємо наступні дані про реалізацію товарів:

Товар	1 квартал		2 квартал	
	Ціна за одиницю, грн.	Обсяг реалізації, тис. од.	Ціна за одиницю, грн.	Обсяг реалізації, тис. од.
Товар А	50	400	100	200
Товар Б	60	300	90	600
Товар В	70	500	80	700

Визначити середню ціну, проаналізуйте її динаміку, визначте вплив на неї зміни індивідуальних цін на товари та структури продажів. Перевірте правильність розрахунків за допомогою системи індексів. Зробити висновки.

11.3. Маємо наступні дані про продаж різних товарів:

Товар	Од. вимірювання	Базисний період		Звітний період	
		Ціна за одиницю, грн.	Обсяг реалізації, тис. од.	Ціна за одиницю, грн.	Обсяг реалізації, тис. од.
Товар А	кг	24	8,4	28	8,0
Товар Б	л	12	16,2	14	14,8
Товар В	шт	124	2,8	138	2,6

Визначити агрегатні індекси цін за методиками Ласпейреса, Пааше та Фішера, визначити втрати населення від зростання цін на товари та послуги. Зробити висновки.

11.4. Маємо наступні умовні дані про наявну грошову масу та ВВП (гр. од.):

Показник	Рік	
	базисний	звітний
Сума наявних грошей в обігу	256,3	237,4
ВВП	183,2	224,6
Індекс споживчих цін,%	–	109,4

Визначити:

– абсолютний та відносний рівень інфляції за кожний рік та обчисліть індекс інфляції.

– індекс купівельної спроможності гривні. Зробити висновки.

11.5. Споживачі у базисному періоді витрачали свій бюджет так: на придбання продуктів харчування – 32,0 %, на одяг – 18,0 %, на оплату послуг ЖКГ – 41,0 %, на предмети довгострокового користування – 9,0 %.

У звітному році ціни на продукти харчування зросли на 7,0 %, на одяг – на 10,0 %, на послуги ЖКГ – на 8,0 %, на предмети довгострокового користування – на 17 %.

Визначити індекс споживчих цін. Зробити висновки.

Рекомендована література

1. Економічна статистика : підручник : у 2 ч. — Ч. 1. Макроекономічна статистика / [І. Г. Манцуров, А. М. Єріна, О. К. Мазуренко та ін.] ; за наук. ред. чл.-кор. НАНУ І. Г. Манцурова. — К. : КНЕУ, 2013. — 325 с.

2. Борух В.А., Алямкін Р.В. Економічна статистика: навч. посібник / В.А. Борух, Р.В. Алямкін., – К.: Ліра-К, 2006. – 316 с.

3. Кремень В.М. Фінансова статистика: [текст] Навч. посіб. / В.М. Кремень, О.І. Кремень. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 368 с.

4. Фінансово-банківська статистика: Навч. посібник / П.Г.Вашків, П.І.Пастер, В.П.Сторожук, Є.І.Ткач. – К.: Либідь, 2007. – 512 с.

5. System of National Accounts, 2008 (2008 SNA) [біла книга] [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://unstats.un.org/unsd/national-account/sna2008.asp>.

Розділ 15. Статистика платіжного балансу

15. 1. Поняття платіжного балансу та розвиток міжнародних розрахунків

15. 2. Принципи побудови та джерела інформації для платіжного балансу

15. 3. Напрями статистичного аналізу платіжного балансу

15. 4. Платіжний баланс України

Результати навчання:

– *знання:*

– визначати сутність, теоретичні засади та принципи побудови платіжного балансу;

– знаходити джерела інформації статистичного аналізу платіжного балансу;

– *уміння:*

– проводити збір необхідної статистичної інформації;

– розраховувати статистичні показники для аналізу платіжного балансу;

– використовувати теоретичні знання з практичною метою дослідження окремих рахунків платіжного балансу та операцій в них;

комунікація:

– складання та презентація аналітичного огляду щодо динаміки змін у платіжну баланс;

автономність і відповідальність:

– самостійно обирати методи дослідження та за їх допомогою аналізувати рівень та динаміку показників щодо платіжного балансу.

15. 1. Поняття платіжного балансу та розвиток міжнародних розрахунків

Комплекс міжнародних фінансових відносин країни знаходить висвітлення в балансовому рахунку міжнародних операцій, який називається платіжним балансом (рис. 15.1).

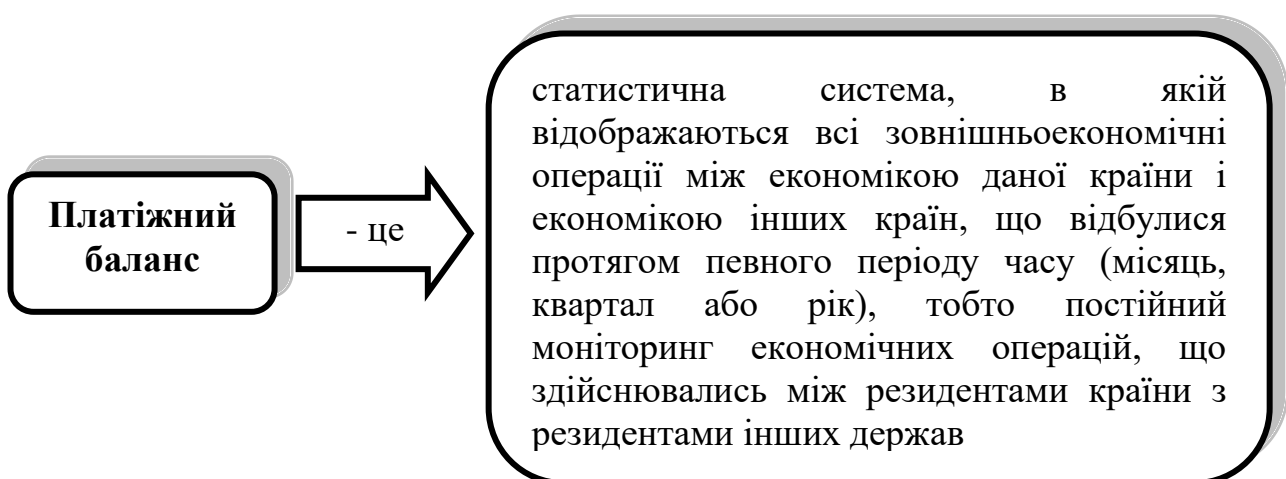

Рис. 15.1. Поняття платіжного балансу

Зовнішньоекономічні зв'язки у своєму розвитку проходять певні етапи,

зміна яких характеризує посилення цілісності світового господарства, ускладнення змісту міжнародних економічних відносин: від торгівлі й надання послуг – до переміщення капіталу й наступному створенню міжнародного виробництва, далі – до формування єдиного світового ринку валют, кредитів, цінних паперів. Перші спроби обліку міжнародних розрахунків мали місце в Англії (табл. 15.1).

Таблиця 15.1

Розвиток міжнародних розрахунків

Вчений, організація, рік	Зміст розвитку
Шотландський економіст Джеймс Стюарт, 1767 р.	Увів в економічний лексикон поняття «платіжний баланс»
Шотландський економіст і філософ Адам Сміт (1723-1790), англійський економіст Давид Рікардо (1772-1823), інші видатні діячі того часу	Розвили систему складання балансу міжнародних розрахунків (БМР).
Наприкінці ХІХ ст.	Подальше вдосконалення практики обліку міжнародних операцій, формування системи державних органів (казначейство, державний митний комітет, бюджетні й кредитні установи тощо), які збирають і аналізують інформацію про міжнародні розрахунки
Ліга Націй, 1924 р.	Поклала початок складанню й уніфікації платіжних балансів. Рекомендована Лігою Націй схема платіжних балансів (1927 р.) мала дві частини: поточні й капітальні операції.
Ліга Націй, 1947 р.	Опублікувала схему платіжного балансу. Надалі розробку методології складання платіжного балансу здійснює Міжнародний валютний фонд, який публікує рекомендації зі складання платіжного балансу в Посібнику (Керівництві) з платіжного балансу. Зараз при складанні платіжного балансу використовується нове 6 (шосте) видання Керівництва з платіжного балансу, опубліковане МВФ у 2009 р.

Платіжний баланс як джерело інформації про міжнародні розрахунки розкриває особливості участі країн у міжнародному обміні товарами, послугами й капіталом. Запропонована МВФ схема відображає систему побудови платіжних балансів провідних країн із внесенням деяких модифікацій

з метою їх уніфікації. Основні цілі складання платіжного балансу представлені на рис. 15.2.

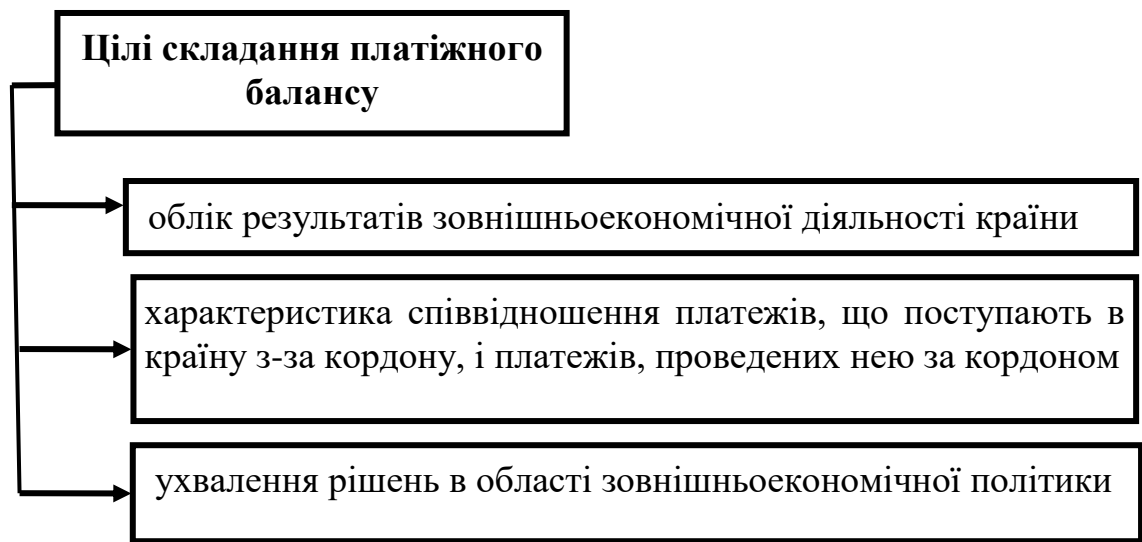

Рис. 15.2. Цілі складання платіжного балансу

Зараз при складанні платіжного балансу використовується нове шосте видання Керівництва з платіжного балансу (КПБ6), опубліковане Міжнародним валютним фондом в 2009 р. (5-е видання було в 1993 р.). Нове керівництво (КПБ6) знадобилося у зв'язку з:

- Потребою у відображенні змін в економіці, що відбулися, зокрема пов'язаних з процесами глобалізації;
- Необхідністю врахування фінансових та технічних інновацій;
- Збільшенням уваги до міжнародної інвестиційної позиції та зовнішнього боргу;
- Підвищенням інтеграції між статистикою зовнішнього сектору та іншою макроекономічною статистикою (СНР 2008);
- Відображенням нових підходів, що були представлені в спеціалізованих керівництвах і класифікаційних системах.

Впровадження КПБ6 в Україні проводилося впродовж 2009–2014 рр. (СНР в новому форматі та публікація місячних даних платіжного балансу у форматі КПБ6).

Перегляд методології складання статистики зовнішнього сектору був здійснений з метою відображення змін в економіці, пов'язаних з процесами глобалізації, фінансовими та технічними інноваціями, підвищенням уваги до міжнародної інвестиційної позиції (МІП) та зовнішнього боргу, інтеграції з іншими видами статистики. Головне з цього:

- Основні зміни в поточному рахунку пов'язані з декласифікацією статей та очищенням торгівлі;
- Зміни в фінансовому рахунку пов'язані зі зміною підходів до відображення погашення боргових зобов'язань та міжбанківських кредитів;
- Змінено підходи до презентації платіжного балансу та правила агрегування даних: капітальний рахунок об'єднується з поточним рахунком та визначає

«чисте кредитування (+)/чисте запозичення (-)» економіки відносно іншого світу; сальдо за окремими категоріями фінансового рахунку та в цілому за фінансовим рахунком матиме протилежний знак;

- Починаючи з даних за III квартал 2015 року статистика публікується лише за КПБ6.

Базові поняття, пов'язані з платіжним балансом, представлені в табл. 15.2.

Таблиця 15.2

Визначення базових понять при складанні платіжного балансу

Поняття	Визначення
Економічна територія країни	це географічна територія, що знаходиться під юрисдикцією уряду даної країни, в межах якої можуть вільно переміщатися робоча сила, товари і капітал
Центр економічних інтересів	ідентифікується в тому випадку, якщо економічний суб'єкт має на території даної держави майно, виробничі приміщення, будови, що використовуються протягом довгого часу для здійснення економічних операцій
Резидент/ нерезидент	відповідно до міжнародної практики резидентом вважається домашнє господарство або юридичні особи, що знаходяться в країні більше року і мають в ній центр свого економічного інтересу. Якщо фізична особа знаходиться за межами економічної території країни більше року, вона перестає вважатися резидентом
Інституційна одиниця	це одиниця-резидент, що на економічній території даної країни функціонує більше одного року, та має центр економічного інтересу, тобто веде господарську діяльність і економічні операції в межах країни й має намір продовжувати цю діяльність протягом тривалого часу
Ринкова ціна	для реєстрації операцій в платіжному балансі використовують ринкові ціни, тобто ціни, за якими проводяться реальні операції між незалежними покупцями і незалежними продавцями
Розрахункова одиниця	при підготовці платіжного балансу країна повинна використовувати ту розрахункову одиницю, яка застосовується у внутрішніх розрахунках і обліку. Для перерахунку даних в долари рекомендується використовувати курс національної валюти до долара, фактично діючий на ринку на дату складання платіжного балансу
Час здійснення операції	оскільки кожна операція в платіжному балансі має представлятися двома записами, то ці записи повинні бути зроблені одночасно, в мить, коли економічні цінності створюють, перетворюють, обмінюють, передають або ліквідовують. Виникнення фінансових вимог і зобов'язань звичайно зв'язано переходом права власності на які-небудь матеріальні цінності від одного учасника операції до іншого

Розповсюдження даних буде здійснюватись лише в електронному вигляді. Метою цього є своєчасне, зрозуміле та максимально повне інформування економічних суб'єктів про динаміку платіжного балансу України, міжнародної інвестиційної позиції та зовнішнього боргу.

Принципи побудови даних в електронному вигляді:

- зручність пошуку інформації (компактна структура);
- швидке оновлення інформації;
- різні формати даних для різних цілей та пристроїв (PDF, XLS);
- наявність методологічних коментарів та роз'яснень;
- наявність календаря оприлюднення даних;
- швидке запровадження змін (дані публікуються відразу після їх розрахунку згідно календаря).

Нове Керівництво (КПБб) зберігає основні принципи, але містить ряд нових елементів, які гармонізовано з оновленою СНР 2008 р. Це поточні рахунки й рахунки нагромадження, у яких реєструються економічні операції резидентів з іншим світом; рахунки, у яких реєструються інші зміни активів, не пов'язані з економічними операціями; баланси активів і пасивів на початок і кінець періоду (міжнародна інвестиційна позиція).

Деякі уточнення внесено у визначення економічної території країни й резидента. Такі зміни пов'язані з процесами глобалізації, що відбуваються, наприклад, з міграцією й пересиланням грошей робітниками-мігрантами, з фінансовими інноваціями, а також з реєстрацією фінансових активів і зобов'язань резидентів перед іншим світом для розрахунку міжнародної інвестиційної позиції.

15.2. Принципи побудови та джерела інформації для платіжного балансу

Платіжний баланс – це інструмент статистичного опису зовнішньоекономічної діяльності. За формою складання платіжний баланс визначається як статистичний звіт, у якому в систематизованому вигляді наведено сумарні дані про зовнішньоекономічні операції резидентів даної країни з резидентами інших країн (нерезидентами) за певний період. Види і зміст операцій у платіжному балансі наведені на рис. 15.3.

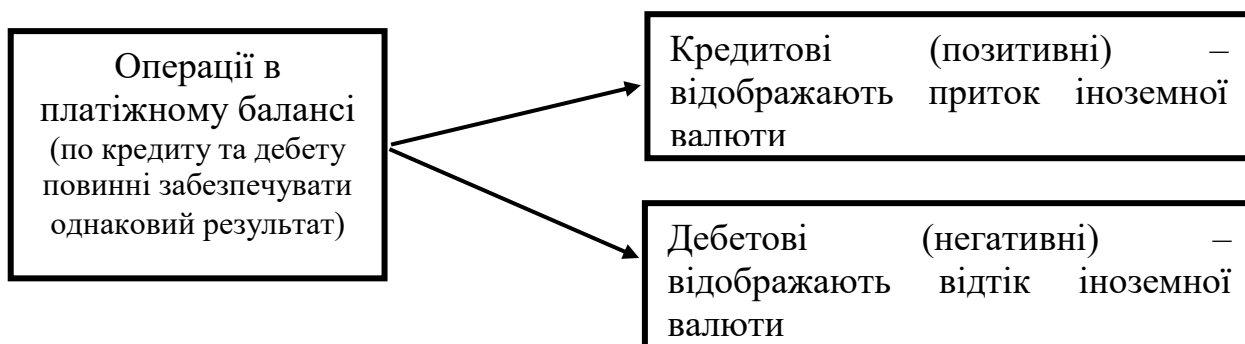

Рис. 15.3. Види операцій у платіжному балансі

Платіжний баланс базується на принципах бухгалтерського обліку: кожна економічна операція має подвійний запис – за кредитом однієї статті й дебетом іншої. Це правило свідчить про те, що більшість економічних операцій, по суті, є обміном економічними цінностями.

Основні компоненти платіжного балансу групуються за такими рахунками: рахунок поточних операцій, рахунок операцій з капіталом і фінансовий рахунок (табл. 15.3).

Таблиця 15.3

Принципи побудови рахунків платіжного балансу

№	Назва операції	Кредит (+)	Дебет (-)
А. Рахунок поточних операцій			
1	Товари і послуги	Експорт товарів і послуг	Імпорт товарів і послуг
2	Первинні доходи	Первинні доходи, отримані в країну	Первинні доходи, передані в інші країни
3	Вторинні доходи	Вторинні доходи до отримання	Вторинні доходи до виплати
В. Рахунок операцій з капіталом			
4	Капітальні трансферти й нефінансові активи	Капітальні трансферти отримані й продаж нефінансових активів	Капітальні трансферти передані й придбання нефінансових активів
С. Фінансовий рахунок			
5	Операції з фінансовими активами й зобов'язаннями	Надходження інвестицій, тобто збільшення зобов'язань країни перед нерезидентами й зменшення вимог країни до нерезидентів	Вибуття інвестицій, тобто зменшення зобов'язань країни перед нерезидентами й збільшення вимог країни до нерезидентів
Д. Зведений баланс (А+В-С)			
Е. Резерви			

Різниця між сумою кредитових і дебетових операцій, що відображає тимчасові й вартісні розбіжності, називається «чисті помилки й пропуски». Ця різниця вказується у відповідній балансуєчій статті.

Рахунок поточних операцій відображає потоки товарів, послуг, первинних і вторинних доходів між резидентами і нерезидентами. У структурі рахунку поточних операцій виділяються чотири основні компоненти: товари, послуги, первинні доходи (заробітна плата, доходи від інвестицій, підприємництва) і вторинні доходи. Доходну частину формують експорт товарів, експорт послуг, доходи отримані. Витратну частину - імпорт товарів, імпорт послуг, доходи передані в інші країни.

Рахунок операцій з капіталом охоплює всі операції, які включають одержання або оплату капітальних трансфертів між резидентами і

нерезидентами, а також операції з придбання або реалізації нефінансових активів, що охоплюють придбання або продаж активів, які не є результатом виробництва (земля та її надра) і/ або активів нематеріального характеру, до яких належать патенти, авторські права, права на видобуток корисних копалин і інші. Основним інформаційним джерелом складання рахунку операцій з капіталом є зведені дані системи поопераційного обліку (International Transactions Registration System – ITRS).

У фінансовому рахунку відображаються всі операції, у результаті яких відбувається перехід прав власності на зовнішні фінансові активи та вимоги країни або виникнення та погашення фінансових зобов'язань між резидентами і нерезидентами за звітний період. Фінансовий рахунок поділяється на дві класифікаційні групи, що охоплюють операції з фінансовими активами (активи) і операції з фінансовими зобов'язаннями (пасиви). Обидві групи, в свою чергу, поділяються на такі функціональні категорії: прямі інвестиції, портфельні інвестиції, похідні фінансові інструменти, інші інвестиції, резервні активи.

Сальдо платіжного балансу складається з сальдо рахунків поточних операцій, операцій з капіталом і фінансового рахунку. Воно може бути позитивним, негативним і нульовим. Коли воно позитивне, говорять про «сильний платіжний баланс», коли негативне - про «слабкий платіжний баланс». Позитивне сальдо платіжного балансу характеризує стабільне макроекономічне положення країни, достатність власних ресурсів для розвитку економіки. Негативне сальдо платіжного балансу викликає необхідність у кредитуванні й додатковому фінансуванні економіки країни, що можливо за рахунок зовнішніх запозичень, і веде до зростання зовнішнього боргу країни. У такому випадку МВФ розглядає можливості країни для залучення кредитів. Визначення дефіциту платіжного балансу представлено на рис. 15.4.

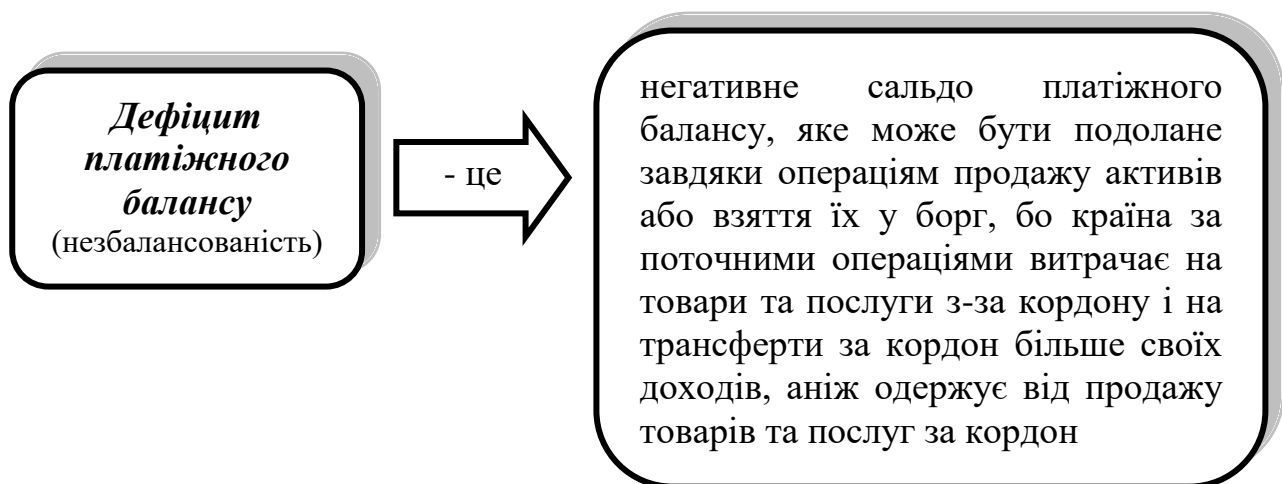

Рис. 15.4. Поняття дефіциту платіжного балансу

В узагальненому вигляді перелік джерел інформації для формування платіжного балансу представлений на рис. 15.5. До органів, які збирають та узагальнюють інформацію щодо платіжного балансу, відносяться Національний банк та Державна служба статистики. Для формування

платіжного балансу, міжнародної інвестиційної позиції та зовнішнього боргу використовується фінансова звітність, статистична звітність, інформація фіскальної служби (щодо митних операцій), інформація Державної прикордонної служби, Міністерства фінансів та інформація інших офіційних джерел.

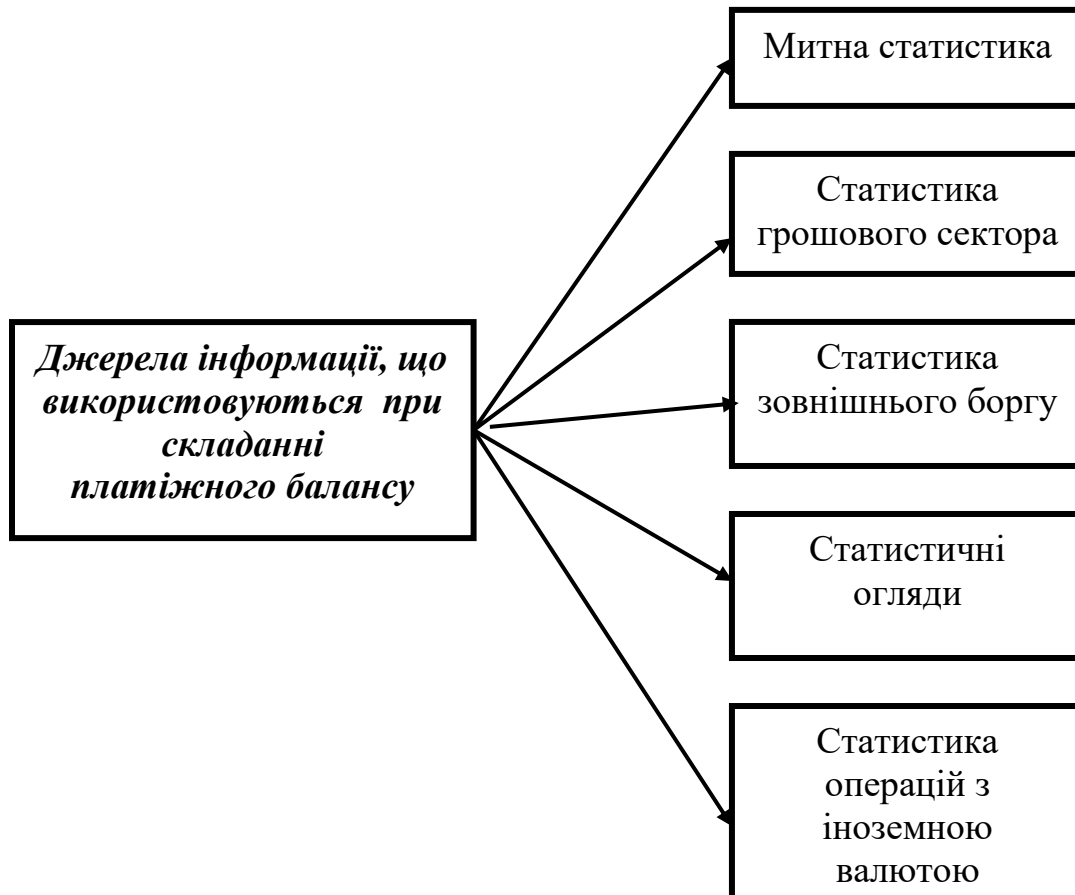

Рис. 15.5. Джерела інформації для складання платіжного балансу

Періодичність та терміни складання статистики зовнішнього сектору мають відповідати вимогам Спеціального стандарту розповсюдження даних, що збігаються з Шостим виданням «Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції» (МВФ, 2009).

15.3. Напрями статистичного аналізу платіжного балансу

На стан платіжного балансу впливають багато різних факторів. Це нерівномірність економічного і політичного розвитку країн, міжнародна конкуренція; посилення міжнародної фінансової взаємозалежності; зміни в міжнародній торгівлі; вплив валютно-фінансових факторів; негативний вплив інфляції; торговельно-політична дискримінація деяких країн; надзвичайні обставини: неврожаї, стихійні лиха, катастрофи; циклічні коливання економіки тощо. Кожен з них може вплинути на зміну доходів та видатків країни. Тому і напрямів статистичного аналізу платіжного балансу може бути багато (рис. 15.6).

Платіжний баланс відображає стан зовнішньоекономічних зв'язків на певну дату. Тому для виявлення закономірностей і тенденцій у зовнішньоекономічній діяльності потрібен аналіз динаміки розглянутих показників. Статистичний аналіз виконується за певними напрямками.

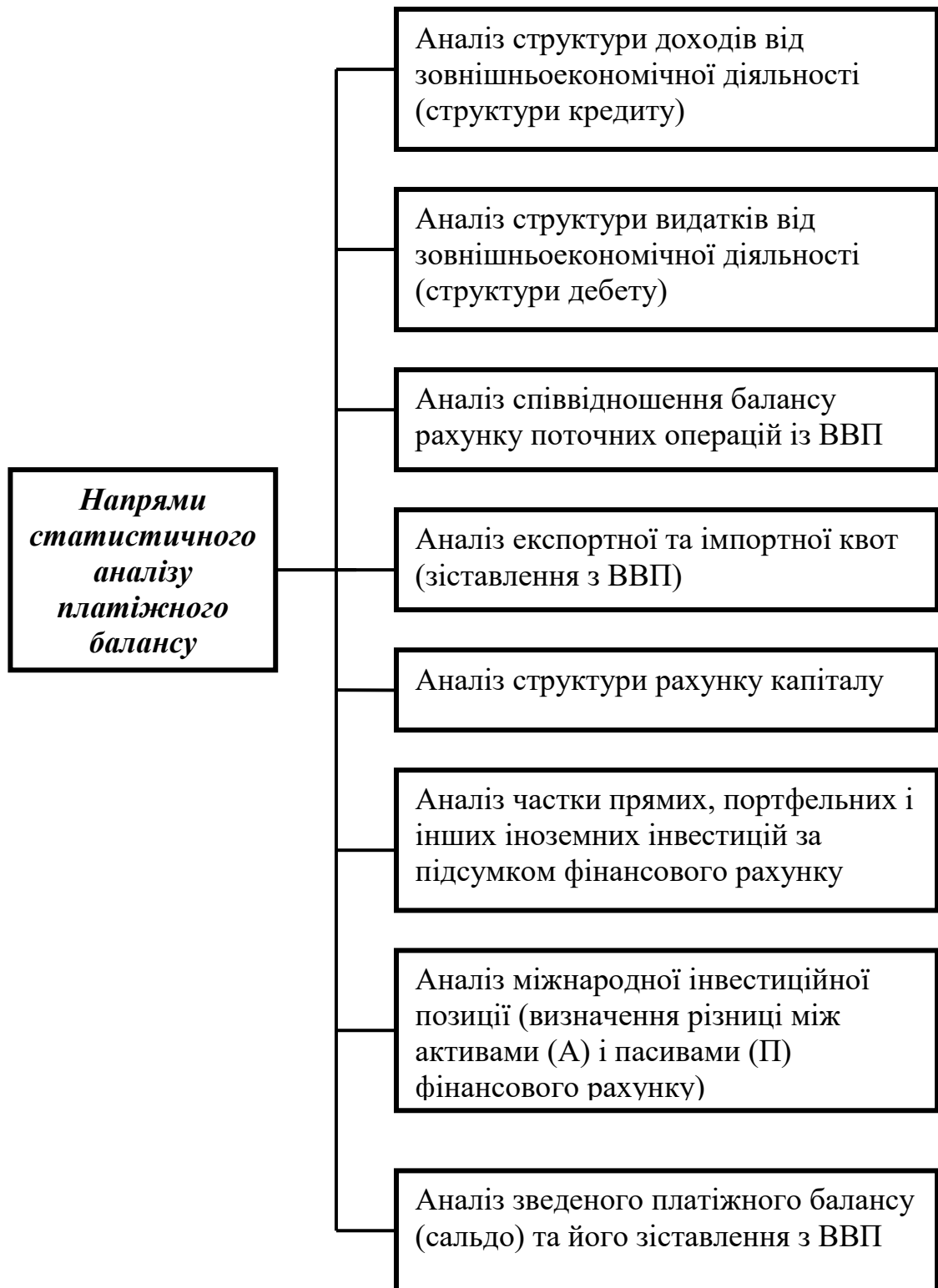

Рис. 15.6. Напрями статистичного аналізу платіжного балансу

Аналіз структури доходів від зовнішньоекономічної діяльності (структури кредиту) проводиться за статтями рахунку поточних операцій. Для цього розраховуються співвідношення експорту товарів, експорту послуг, доходів, отриманих з інших країн, і отриманих трансфертів до підсумку кредиту рахунку поточних операцій, тобто характеризується питома вага статей у загальному обсязі поточних доходів.

Аналіз структури видатків від зовнішньоекономічної діяльності (структури дебету) характеризується відношенням імпорту товарів, послуг, доходів, переданих в інші країни, й переданих трансфертів до підсумку дебету рахунку поточних операцій. Це дає можливість характеризувати питому вагу видатків на імпорт, доходів і трансфертів, переданих у інші країни, в загальному обсязі поточних витрат.

Для аналізу співвідношення балансу рахунку поточних операцій із ВВП розраховується коефіцієнт, що відображає рівень чистих надходжень від поточних операцій до ВВП, і використовується для порівняння цих підсумків з іншими країнами. Рівень негативного сальдо поточних операцій до ВВП більш 10% свідчить про наростання проблем у зовнішньоекономічному секторі, що вказує, насамперед, на перевищення імпорту над експортом.

Для аналізу експортної та імпортної квот експорт (імпорт) товарів і послуг зіставляється з ВВП. Це дозволяє встановити ступінь відкритості економіки або імпортної залежності країни від зовнішнього ринку, а також виконувати міжнародні зіставлення.

Для аналізу структури рахунку капіталу передбачений розрахунок питомої ваги пасивів – надходжень капітальних трансфертів в країну та придбання нефінансових активів, а також питомої ваги активів – вибуття капіталу із країни та продаж нефінансових активів.

За підсумком фінансового рахунку, у тому числі за надходженням і за вибуттям визначається частка прямих, портфельних і інших іноземних інвестицій.

Міжнародну інвестиційну позицію характеризує різниця між активами (А) і пасивами (П) фінансового рахунку:

$$МІП = А - П \quad (15.1)$$

Коефіцієнт співставлення МІП з ВВП визначає рівень чистих іноземних активів:

$$К = (А - П) / ВВП \quad (15.2)$$

Негативне значення рівня МІП для розвинених країн не представляє загрози фінансовій незалежності. Для країн, що розвиваються, з невеликим обсягом ВВП це свідчить про проблеми в фінансуванні економіки й дефіцит капіталу для розвитку.

Підсумовування балансів рахунку поточних операцій, операцій з капіталом і фінансового рахунку дозволяє одержати сальдо (підсумок) зведеного платіжного балансу, яке може бути позитивним, негативним, нульовим.

Для визначення коефіцієнта стану зовнішньоекономічних зв'язків

розраховується відношення сальдо зведеного платіжного балансу (Δ ПБ) до ВВП:

$$K = \Delta \text{ ПБ} / \text{ВВП} \quad (15.3)$$

Цей коефіцієнт може бути позитивним і негативним. Позитивний коефіцієнт свідчить про збалансованість зовнішньоекономічних зв'язків і про достатність фінансових ресурсів для розвитку економіки. Негативний – указує, з одного боку, на неефективний розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, з іншого боку, – на необхідність додаткового фінансування економіки за рахунок зовнішніх або внутрішніх джерел.

Рішення про фінансування економіки ухвалюються залежно від стану платіжного балансу (негативне або позитивне сальдо). Елементами фінансування виступають: резервні активи країни (іноземна валюта, золото, СПЗ, цінні папери), зовнішнє фінансування (ресурси МВФ і ін. міжнародних організацій, облігації зовнішньої позики, кредити тощо).

Резервними (R) являються зовнішні активи країни, що знаходяться під контролем органів грошово-кредитного регулювання та в будь-який час можуть бути використані для прямого фінансування дефіциту платіжного балансу країни. У платіжному балансі наводиться не вся величина резервних активів в іноземній валюті, а лише сума, яка використана для покриття його негативного сальдо. Відношення всієї суми резервних активів (R) до ВВП характеризує їхній рівень:

$$K = R / \text{ВВП} \quad (15.4)$$

Чим вище даний коефіцієнт, тим стійкіше фінансовий стан країни.

Таким чином, можна виділили основні показники, що використовуються в аналізі платіжного балансу (табл.15.4):

Таблиця 15.4

Основні статистичні показники аналізу платіжного балансу

Показник	Методика розрахунку
Міжнародна інвестиційна позиція (МІП)	Визначається як різниця між активами і пасивами фінансового рахунку $\text{МІП} = \text{А} - \text{П} \quad (15.1)$
Коефіцієнт (рівень) чистих іноземних активів	Відношення МІП до ВВП $K = \text{МІП} / \text{ВВП} \quad (15.2)$
Коефіцієнт (рівень) стану зовнішньоекономічних зв'язків	Відношення сальдо зведеного платіжного балансу (Δ ПБ) до ВВП $K = \Delta \text{ПБ} / \text{ВВП} \quad (15.3)$
Коефіцієнт (рівень) резервних активів	Відношення всієї суми резервних активів (R) до ВВП $K = R / \text{ВВП} \quad (15.4)$

Аналіз платіжного балансу виконується на певну дату, тобто є статичним. Для виявлення закономірностей і тенденцій у зовнішньоекономічній діяльності необхідний аналіз динаміки розглянутих показників. Зокрема, зростання в

динаміці позитивного сальдо доходів сприяє зростанню валового національного доходу. Збільшення чистих резервів іноземної валюти дозволяє погасити заборгованість по імпорту товарів і послуг, що визначає ефективність грошово-кредитної політики НБУ. Динаміка експортно-імпортних квот відображає зміну напрямку зовнішньоекономічної політики держави.

Платіжний баланс – це один з об'єктів державного регулювання і тому відновлення рівноваги міжнародних розрахунків потребує цілеспрямованих державних заходів. До головних цілей економічної політики держави поряд із забезпеченням темпів економічного зростання, боротьбою з інфляцією й безробіттям входить й врівноважування балансу міжнародних розрахунків.

Державне регулювання платіжного балансу – це сукупність економічних заходів, спрямованих на формування основних статей платіжного балансу, у тому числі валютних, фінансових, грошово-кредитних. Методи регулювання платіжного балансу спрямовані на стимулювання або обмеження зовнішньоекономічних операцій в залежності від валютно-економічного положення й стану міжнародних розрахунків країни.

15.4. Платіжний баланс України

Статистика зовнішнього сектору в систематизованому вигляді відображає економічні відносини між резидентами та нерезидентами України та складається з таких компонентів: платіжний баланс та міжнародна інвестиційна позиція (МІП).

Методичний коментар Національного банку України до статистики зовнішнього сектору України дає вичерпане пояснення щодо складання платіжного балансу України.

В Україні відповідальність за складання платіжного балансу на законодавчому рівні покладено на Національний банк України (Стаття 7 Закону України «Про Національний банк України», Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 № 15-93 «Про систему валютного регулювання і валютного контролю»). Спільною Постановою Національного банку України і Кабінету Міністрів України від 17.03.2000 № 517 «Про складання платіжного балансу» встановлено порядок координації дій Міністерств і відомств щодо формування інформаційної бази платіжного балансу.

На сьогодні Національний банк України забезпечує складання та публікацію статистики зовнішнього сектору відповідно до вимог 6-го видання «Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції» (МВФ, 2009).

Періодичність та терміни складання статистики зовнішнього сектору відповідають вимогам Спеціального стандарту розповсюдження даних: платіжний баланс – щоквартально на 75-80 день після закінчення кварталу; міжнародна інвестиційна позиція – щоквартально на 85-90 день після закінчення кварталу; зовнішній борг – щоквартально на 75-80 день після закінчення кварталу.

Також для оперативного аналізу та прийняття рішень з економічної політики публікується оцінка місячних даних платіжного балансу, звичайно на

25-30 день після закінчення звітного місяця.

Схема платіжного балансу України (на основі якого розраховується міжнародна інвестиційна позиція) представлена в табл.15.5.

Таблиця 15.5

Схема платіжного балансу

Статті платіжного балансу	Платежі країни за кордон (дебетові статті)	Надходження валюти в країну (кредитові статті)
A	1	2
A. Рахунок поточних операцій		
Товари	Імпорт	Експорт
Послуги (транспортні, будівельні, фінансові)	Отримані резидентами	Надані резидентами
Первинні доходи (оплата праці, доходи від прямих і портфельних інвестицій у вигляді дивідендів на акції і відсотків по облігаціях, відсотки за кредити)	Сплачені резидентами, переведені за кордон на користь нерезидентів	Зароблені резидентами і що поступили з-за кордону від нерезидентів
Вторинні доходи (односторонні виплати), у тому числі грошові перекази, пенсії, добродійні внески	Переведені резидентами	Отримані від нерезидентів
B. Рахунок операцій з капіталом		
Капітальні трансферти (передача прав власності на основний капітал)	Переведені резидентами	Отримані від нерезидентів
Придбання / реалізація нефінансових активів (землі, інтелектуальної власності)	Придбання активів	Реалізація активів
C. Фінансовий рахунок		
Прямі інвестиції резидентів (вкладення в акціонерний капітал, реінвестований прибуток)	Сальдо переказу (-) вітчизняного капіталу за межу і його повернення (+) в країну	
Прямі інвестиції нерезидентів в економіку країни	Сальдо притоку (+) іноземного капіталу в країну і його відтоку (-)	
Портфельні інвестиції резидентів	Різниця між сумами, отриманими резидентами від продажу цінних паперів, випущених нерезидентами, і сумами, резидентами, що витрачають, на придбання цінних паперів нерезидентів	
Портфельні інвестиції нерезидентів	Різниця між сумами, отриманими від нерезидентів за придбані ними цінні папери, випущених резидентами, і сумами, резидентами, що витрачають, на викуп своїх цінних паперів у нерезидентів	
Інші інвестиції	Кредити і позики надані	Кредити і позики отримані
Помилки і пропуски		
D. Зведений баланс (A+B-C)		
E. Резерви і пов'язані статті (фінансування)		
Резервні активи		
Кредити МВФ		

Узагальнююча характеристика основних розділів платіжного балансу представлена в табл.15.6.

Таблиця 15.6

Зміст основних розділів платіжного балансу

Розділ	Його зміст
А. Рахунок поточних операцій	містить інформацію щодо діяльності, що стосується руху товарів, послуг, доходів і трансфертів, які мають місце в зовнішньоторговельній діяльності і дає можливість оцінити вартість чистих доходів або чистих витрат країни
В. Рахунок операцій з капіталом	відображує операції, які включають одержання або оплату капітальних трансфертів, а також придбання або реалізацію нематеріальних активів і прав власності
С. Фінансовий рахунок	відображує операції з активами та зобов'язаннями (пасивами) резидентів перед нерезидентами
Д. Зведений баланс	складається з сальдо рахунків поточних операцій, операцій з капіталом, фінансового. Може бути позитивним, негативним, нульовим

Складання платіжного балансу здійснюється в Національному банку України Департаментом статистики та звітності. Складання платіжного балансу базується на даних системи обліку операцій з нерезидентами (ITRS), яка була запроваджена і діє в Національному банку. Дані ITRS доповнюються даними статистичних обстежень, що проводяться Державною службою статистики України.

Система збору інформації, що базується на банківських операціях, була започаткована в січні 1993 року. За цією системою надають інформацію дві категорії респондентів: банки, які декларують здійснені протягом кожного місяця операції з нерезидентами, проведені за дорученням клієнтів та від власного імені (форма № 1-ПБ), а також підприємства та організації, які відкрили рахунки в іноземних банках (форма № 2-ПБ).

В Україні організовано замкнуту систему збору інформації. Крім дебетових та кредитових оборотів за коррахунками з розбивкою за операціями, банки надають інформацію щодо залишків на коррахунках на початок та кінець звітного періоду.

Для складання платіжного балансу Національний банк також використовує:

а) офіційні дані Державної служби статистики України (ф. № 1-Б, 5-ЗЕЗ, 9-ЗЕЗ та ін.), щодо:
статистики торгівлі, яка базується на даних митної статистики;
зовнішньої торгівлі послугами та прямих іноземних інвестицій в Україну та з

України;

б) дані:

Державної фіскальної служби України;

урядових організацій;

Міжнародного валютного фонду;

інших міжнародних фінансових організацій тощо.

Крім того, використовуються дані різних статистичних опитувань та експертні оцінки.

Узагальнені висновки

1. Платіжний баланс як джерело інформації про міжнародні розрахунки розкриває особливості участі країн у міжнародному обміні товарами, послугами й капіталом. Зовнішньоекономічні зв'язки у своєму розвитку проходять певні етапи. Зараз при складанні платіжного балансу використовується нове шосте видання Керівництва з платіжного балансу (КПБб), опубліковане Міжнародним валютним капіталом в 2009 р. (5-е видання було в 1993 р.).

2. За формою складання платіжний баланс визначається як статистичний звіт, у якому в систематизованому вигляді наведено сумарні дані про зовнішньоекономічні операції резидентів даної країни з резидентами інших країн (нерезидентами) за певний період. Основні компоненти платіжного балансу групуються за такими рахунками: рахунок поточних операцій, рахунок операцій з капіталом і фінансовий рахунок. До органів, які збирають та узагальнюють інформацію щодо платіжного балансу відносяться НБУ та Державна служба статистики, основні джерела інформації – фінансова і статистична звітність.

3. Платіжний баланс відображає стан зовнішньоекономічних зв'язків на певну дату. Тому для виявлення закономірностей і тенденцій у зовнішньоекономічній діяльності потрібен аналіз динаміки певних показників. Статистичний аналіз виконується за напрямками: аналіз структури доходів та видатків від зовнішньоекономічної діяльності; аналіз експортної та імпоротної квот; аналіз міжнародної інвестиційної позиції; аналіз зведеного платіжного балансу (сальдо) та його зіставлення з ВВП та ін. Основні показники для статистичного аналізу: міжнародна інвестиційна позиція (МІП), коефіцієнт (рівень) чистих іноземних активів, коефіцієнт стану зовнішньоекономічних зв'язків, коефіцієнт (рівень) резервних активів.

4. В Україні відповідальність за складання платіжного балансу на законодавчому рівні покладено на Національний банк України, який забезпечує складання та публікацію статистики зовнішнього сектору відповідно до вимог 6-го видання «Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції» (МВФ, 2009). Для складання платіжного балансу Національний банк також використовує: офіційні дані Державної служби статистики України та дані Державної фіскальної служби України, урядових організацій, Міжнародного валютного фонду, інших міжнародних фінансових організацій

тощо. Крім того, використовуються дані різних статистичних опитувань та експертні оцінки.

Контрольні питання

1. Дайте визначення поняттю «платіжний баланс» та назвіть основні цілі складання платіжного балансу.

2. Яка організація на даний час здійснює розробку та вдосконалення методології складання платіжного балансу ?

3. Назвіть базові поняття, якими керуються при складанні платіжного балансу.

4. Назвіть рахунки СНР, що використовуються при складанні платіжного балансу.

5. Назвіть основні напрями статистичного аналізу платіжного балансу.

Тести для самоконтролю (дайте всі вірні відповіді)

15.1. Платіжний баланс складається з метою:

- 1) облік результатів зовнішньоекономічної діяльності країни;
- 2) характеристика співвідношення платежів, що поступають в країну з-за кордону, і платежів, проведених нею за кордоном;
- 3) ухвалення рішень в області зовнішньоекономічної політики;
- 4) характеристика основних засобів підприємства.

15.2. Методологія складання платіжного балансу викладена в:

- 1) Посібнику (Керівництві) з платіжного балансу;
- 2) Балансі міжнародних розрахунків;
- 3) Посібнику зі статистики державних фінансів;
- 4) Посібнику з грошово-кредитної і банківської статистики.

15.3. Економічна територія країни – це територія:

- 1) даної країни без території посольств, консульств за рубежом, в межах якої особи і товари можуть вільно переміщатися;
- 2) даної країни, в межах якої можуть вільно переміщатися тільки гроші;
- 3) що знаходиться під юрисдикцією уряду даної країни, в межах якої можуть вільно переміщатися робоча сила, товари і капітал.
- 4) певного регіону країни.

15.4. Основним методом, що використовується при складанні платіжного балансу, є:

- 1) кореляційний;
- 2) балансовий;
- 3) індексний;
- 4) коефіцієнтний.

15.5. Дані яких джерел інформації використовуються при складанні платіжного балансу:

- 1) митної статистики;
- 2) статистики грошового сектора;
- 3) статистики зовнішнього боргу;
- 4) статистики операцій з іноземною валютою.

15.6. Який показник платіжного балансу не відображається в рахунку поточних операцій?

- 1) товари і послуги;
- 2) доходи;
- 3) резервні активи;
- 4) поточні трансферти.

15.7. Яким може бути сальдо платіжного балансу:

- 1) тільки позитивним;
- 2) тільки негативним;
- 3) позитивним і негативним;
- 4) позитивним, негативним і нульовим.

15.8. Міжнародна інвестиційна позиція (МІП) визначається як:

- 1) різниця між активами і пасивами фінансового рахунку;
- 2) відношення МІП до ВВП;
- 3) відношення сальдо зведеного платіжного балансу до ВВП;
- 4) відношення ВВП до МІП.

15.9. Коефіцієнт (рівень) чистих іноземних активів визначається як:

- 1) різниця між активами і пасивами фінансового рахунку;
- 2) відношення МІП до ВВП;
- 3) відношення сальдо зведеного платіжного балансу до ВВП;
- 4) відношення активів до МІП.

15.10. Коефіцієнт стану зовнішньоекономічних зв'язків це:

- 1) різниця між активами і пасивами фінансового рахунку;
- 2) відношення МІП до ВВП;
- 3) відношення сальдо зведеного платіжного балансу до ВВП;
- 4) відношення пасивів до МІП.

Задачі для самостійного розв'язання

15.1. Підготуйте дайджест про організацію та методологію побудови платіжного балансу України на підставі ознайомлення з джерелами наукової та навчальної інформації. Складіть перелік найбільш актуальних проблем розвитку цієї галузі статистики.

15.2. За даними сайтів Державної служби статистики, Міністерства фінансів та Національного банку України зробити візуалізацію процесів, що відбуваються на Рахунку поточних операцій платіжного балансу України за останні 24 місяці. Результати візуалізації відобразити за допомогою графічного методу. Зробити висновки.

15.3. За даними сайтів Державної служби статистики, Міністерства фінансів та Національного банку України зробити візуалізацію процесів, що відбуваються на Рахунку операцій з капіталом та фінансовому платіжного балансу України за останні 24 місяці. Результати візуалізації відобразити за допомогою графічного методу. Зробити висновки.

15.4. За даними сайтів Державної служби статистики, Міністерства фінансів та Національного банку України проаналізувати дані зведеного платіжного балансу України за останні 24 місяці. Результати візуалізації відобразити за допомогою графічного методу. Зробити висновки.

15.5. За даними сайтів Державної служби статистики, Міністерства фінансів та Національного банку України проаналізувати темпи зростання експорту-імпорту товарів та послуг за даними зведеного платіжного балансу України за останні 24 місяці. Результати візуалізації відобразити за допомогою графічного методу. Зробити висновки.

Рекомендована література:

1. Кремень В.М. Фінансова статистика: [текст] Навч. посіб. / В.М. Кремень, О.І. Кремень. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 368 с.
2. Сидорова А.В. Міжнародна статистика: [текст] Підручник / А.В. Сидорова, Я.В. Кіосак. – Донецьк: Каштан, 2013. – 384 с.
3. Методологічний коментар НБУ / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19138166>
4. Особливості 6-го видання Керівництва з платіжного балансу і міжнародної інвестиційної позиції (КПБ6) / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18799014>
5. Платіжний баланс України 2015 / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/balance/?2015>